

ОРИГІНАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

(Ольга Товт. Історико-романтична драматургія Миколи Костомарова: монографія. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2022. 236 с.: іл.)

Драматургія Миколи Костомарова посідає важливе місце в національній мистецькій спадщині, адже вона відіграла важливу роль не тільки в літературному процесі 30–40-х років XIX століття, а й у розвитку театральної культури. Врахувавши напрацювання попередників, зокрема Василя Івашківа, Марка Павлишина, Валерії Смілянської, Агапія Шамрая, Михайла Яценка, Ольга Товт свідомо обрала об'єктом свого дослідження драматургію як один із найменш вивчених пластів творчого доробку Миколи Костомарова. Монографічна праця кандидата філологічних наук з Ужгородського національного університету Ольги Товт – це вдала спроба заповнити прогалини, викликані навмисним табуванням «неблагодної» історичної тематики в радянський період.

Насамперед привертає увагу вивірена і добре продумана загальна концепція монографічного дослідження: простежити прояви романтичного мислення Миколи Костомарова в його драматичних творах, проаналізувати поетику історичних п'єс. Серед проблем, які аналізуються у монографії наскрізно, – витoki авторської ідейно-естетичної свідомості та її взаємозв'язок із тематикою та проблематикою драматичних творів. Із цією метою Ольга Товт залучає до наукового аналізу біографічні та епістолярні матеріали, що до недавнього часу знаходилися в архівному сховку і не були доступні широкому читацькому загалу. Для проведення монографічного дослідження авторка вдало поєднала такі методологічні підходи, як історико-культурний, типологічний, герменевтичний, формально-поетикальний, які, на нашу думку, найбільш результативні при вивченні історико-романтичної драматургії. Ольга Товт підпорядкувала загальну структуру своєї праці цій меті. Молода дослідниця переконливо обґрунтовує власні спостереження і судження, що важливо для повноти осягнення ролі письменника в контексті розвитку тогочасного літературного процесу.

Перший розділ монографії – «Драматургія Миколи Костомарова як ідейно-естетичне явище українського романтизму 30-80-х років XIX століття» – дозволяє тягло простежити генезу романтичного світосприйняття Миколи Костомарова (від «преромантизму» через «романтичний злам» до «романтизму»), розкриває специфіку ідейно-художнього мислення письменника, що відобразилося в історичних сюжетах, романтизації минулого. Ольгою Товт виокремлено та проаналізовано історіософські концепти та їх художнє втілення. Дослідниця підкреслює тісний зв'язок історичної драматургії з часопросторовими координатами, адже, як правило, в п'єсах змальовуються переломні події, які вплинули на подальший суспільно-політичний розвиток, а домисел та вимисел розширюють історичний кон-

текст відповідно до ідейно-естетичних переконань письменника, адже твір доволі часто виступає своєрідним мистецьким «рупором».

Два наступні розділи монографії служать логічним продовженням та поглибленням заявлених у першому розділі положень. Ольга Товт простежила, як романтичний тип художнього мислення письменника корелюється з відповідними жанровими формами. Аналізуючи такі п'єси, як «Сава Чалий», «Переяславська ніч», «Украинские сцены из 1649 года», «Кремуций Корд», «Эллины Тавриды», авторка монографії паралельно окреслила процес розвитку та трансформації жанру історичної драми в українській літературі. При цьому погляд дослідниці звернений на художнє втілення історіософської концепції М. Костомарова. Щоб простежити еволюцію поглядів письменника, всі драми, а їх п'ять, Ольга Товт розглядає у хронологічній послідовності. Російськомовність окремих п'єс Ольга Товт пояснює кількома причинами: утисками цензури, браком українських видань, орієнтацією письменника на широку аудиторію і прагненням привернути увагу великої кількості читачів.

У другому розділі монографії виокремлено драматичні твори, сюжети яких Микола Костомаров запозичив з історії України. Ольга Товт не обмежує своє дослідження тільки проблемно-тематичним зрізом, а звертається до типології образів, докладно проаналізувавши поєднання історичної і художньої правди в трагедії «Сава Чалий», драмі ідей «Переяславська ніч» та драматизованій хроніці «Украинские сцены из 1649года». Доведено, що саме ці жанрові форми сприяли втіленню романтичної авторської концепції: дозволяли відтворити особливості певної історичної епохи, художньо реконструювати історичні події, змалювати образи історичних діячів на тлі доби, щоб передати дух та колорит епохи.

У окремому підрозділі Ольга Товт простежує синтез художньої та історичної правди у трагедії Миколи Костомарова «Сава Чалий», в основу якої лягли події національно-визвольної боротьби українського народу знані як гайдамаччина. Авторка зауважує, що саме цей твір, на думку критиків, став важливим кроком до розробки психологічної характеристики історичних героїв, що засвідчило про відхід письменника від звичного на той час етнографізму. Ольга Товт простежила, як Микола Костомаров відійшов від традиційного трактування образу, й, відповідно до художнього задуму, зобразив Саву Чалого суперечливим героєм, наділивши його як позитивними, так і негативними рисами. Авторка вказує, що, пишучи твір, письменник свідомо проводить головного героя крізь муки, страждання з метою усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків трагічної долі, зумовленої суперечливістю характеру: з одного боку – це прагнення до свободи, а з іншого – бажання влади і слави. В історичній драматургії Миколи Костомарова порушуються проблеми як загальнолюдського, національного, так і особистісного характеру, відтак, конфлікти розгортаються як у зовнішній, так і внутрішній площині. Наприклад, у трагедії «Сава Чалий» описано зіткнення головного героя з козаками, протистоян-

ня з батьком, конкуренцію з Гнатом, а також психологічні переживання Сави, образ якого, як зауважує авторка, різниться від фольклорного. Микола Костомаров намагався психологічно вмотивувати вчинки Сави, увізвивши його характер через дії, монологи, характеристики інших дійових осіб. При цьому письменник поєднує в образі Сави Чалого як позитивні, так і негативні характеристики: хоробрість, відвагу, лідерські якості, зверхність, честолюбство. Ольга Товт припускає, що оскільки для автора близька тема національно-визвольних змагань українців (козаччина, гайдамаччина), то в центр його художньої обсервації, як правило, потрапляли історичні постаті, які проходили непростий, часто суперечливий, шлях.

В іншому підрозділі другого розділу монографії дослідниця проаналізувала драму ідей «Переяславська ніч», яка спрямована проти польського релігійного й соціального гніту українського народу. Ольга Товт вважає, що знаковим є той факт, що епіграфом до твору письменник обрав уривок із думи «Повстання Наливайка» зі збірника «Українські народні пісні» (1834) Михайла Максимовича; п'єса містить риси драматичної поеми: простежується перевага слова над дією, світоглядного конфлікту над сюжетною подією, домінування філософських роздумів над об'єктивним зображенням дійсності. Дослідниця зауважує, що твір вирізняється віршованою формою, що значно звужує авторські коментарі, проте збільшує значущість таких елементів п'єси, як епіграф, ремарка, хорове виконання. Ольга Товт простежила, що основою ідентифікації героїв у цій п'єсі виступають національні та релігійні чинники. Микола Костомаров, протиставляючи християнські постулати та прагнення до збройної визвольної боротьби, проілюстрував різні погляди на проблему державотворення. Авторкою доведено, що «Переяславська ніч» є драмою ідей.

У третьому підрозділі другого розділу авторка проаналізувала драматизовану хроніку «Украинские сцены из 1649 года», яка побудована на основі історичних документів, відтак зберігає свідчення про часи гетьманування Богдана Хмельницького, особливості його політичної діяльності. Авторка монографії вказала на велику достовірність зображених подій та характерів, що засвідчує включення цього документального матеріалу до історичної монографії Миколи Костомарова «Богдан Хмельницький».

Третій розділ монографії Ольги Товт покликаний розкрити особливості художньої рецепції античних мотивів у драматургії Миколи Костомарова. Авторка вказує, що в період «преромантизму» і в час функціонування українського варіанта романтизму зустрічалися тільки поодинокі інтерпретації та спроби переосмислення драматичних конфліктів та сюжетів часів античності, відтак п'єси письменника були новаторськими. Дослідниця не просто аналізує проблемно-тематичний зріз п'єс «Кремуций Корд» та «Эллины Тавриды», а розгортає розпочате в попередньому розділі дослідження жанротворчих чинників. При цьому Ольга Товт переконливо доводить і вдало демонструє використання письменником широкого спектра художніх засобів, характерних для драми як

літературного роду. Саме крізь призму побудови конфлікту, специфіку характеротворення, особливості драматичної дії, мовленнєвої партитури в системі діалогів та монологів авторка монографії аналізує «Кремуція Корда» як історичну драму, а «Еллинов Тавриды» як історичну трагедію. Проілюстровано, що звертаючись до змалювання певної історичної епохи, письменник асоціативно проєктував події далекого минулого на українські реалії. Авторкою доведено, що Микола Костомаров вдавався до алюзій, накладаючи епоху правління імператора Тиберія на часи царя Миколи I («Кремуцій Корд»), а також співвідносячи події, висвітлені істориком Костянтином Порфірородним у праці «Про управління державою», з добою національно-визвольних змагань українського народу («Эллины Тавриды»). Романтичний тип художнього мислення письменника, як слушно зауважує авторка монографії, реалізувався через специфіку зображення історичних конфліктів.

Наскрізною в творах М. Костомарова на античну тематику авторка виокремила ідею утвердження демократичного устрою. Ольга Товт переконливо доводить, що в п'єсі «Эллины Тавриды» письменник порушив проблему свободи на державному, суспільному й особистісному рівнях, а образ мудрої правительки Гіккії став одним із перших психологічно вмотивованих жіночих характерів в українській історичній драматургії. Через синтез фемінного та мускулітного Миколі Костомарову вдалося створити новий тип жінки-правительки в тогочасній українській літературі. Ольга Товт звернула увагу на такі одвічні проблеми, як «особистість у рамках імперської системи», «боротьба за свободу», «фемінність в координатах історії» тощо.

Логіка викладу й умотивована послідовність розділів та підрозділів вказує, що монографічне дослідження Ольги Товт є цілісним і завершеним як зі змістового, так і структурного боку, а це засвідчує наукову вправність та професійність молодшої науковиці, її уміння аргументовано будувати свої спостереження і доводити їх правомірність на основі ідейно-художнього аналізу драматичних творів Миколи Костомарова. Ольга Товт проілюструвала, що історико-романтична драматургія Миколи Костомарова, незважаючи на невелику кількість творів, стала новаторським явищем українського літературного процесу 30-40-х років XIX століття. Естетика і поетика романтичного типу художнього мислення послужили концепційно засадничими для аналізу різножанрової драматургії Миколи Костомарова, зокрема трагедії («Сава Чалий»), драми ідей («Переяславська ніч»), драматизованої хроніки («Украинские сцены из 1649 года»), історичної драми («Кремуцій Корд») та історичної трагедії («Эллины Тавриды»). Власне, у такому системному підході до вивчення драматичного доробку і полягає оригінальність монографічного дослідження, яке, безумовно, збагатить сучасне українське коломарознавство.

Наталія Вівчарик, м. Івано-Франківськ